LIBRIS | We know books

Coordonatorul colecției: Augustin Ioan
Coperta: Ionuț Ardeleanu-Paici
Redactor: Eugenia Petre
Tehnoredactor: Marcela Radu

© 2008 Editura Paideia
str. Tudor Arghezi, nr. 15, sector 2
71216 București, România
tel.: (021)316.82.10; (021)316.82.08
fax: (021)316.82.21
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BICIUȘCĂ, FLORIN
Geometria simbolică / Florin Biciușcă. - București : Paideia, 2008
ISBN 978-973-596-455-9

72:514

FLORIN BICIUȘCĂ

GEOMETRIA SIMBOLICĂ

paideia

LIBRIS | We know books

CUPRINS

Geometria simbolică 5

Pământul plat 9

Ordine – diversitate	Haos – omogenitate 31
Ordine – reguli	Haos – absența oricărei reguli 39
Ordine – simplitate	Haos – complexitate 51
Ordine – informație	Haos – entropie 65
Ordine – mesaj	Haos – tăcere 69
Ordine – previzibilitate	Haos – fenomen aleator 77
Ordine – alb	Haos – negru 83
Ordine – „3D”	Haos – „2D” 87
Ordine – limită	Haos – lipsa limitei 93
Ordine – criterii	Haos – lipsa criteriilor 103
Ordine – stabilitate	Haos – instabilitate 117

LIBRIS | We know books

PĂMÎNTUL PLAT

„Poate că un arhetip încă nerevelat oamenilor, un obiect etern (...), se insinuează lent în lume. Prima lui manifestare a fost palatul; a doua, poemul. Cel care le-ar fi comparat ar fi văzut că erau, în mod esențial, egale."

Jorge Luis BORGES

Poate cel mai spectaculos (și des întîlnit prin culturile lumii) model bazat pe o geometrie simbolică este cosmograma „COPACUL CU RĂDĂCINILE ÎNFIPTE ÎN CER". Întreaga construcție descrie felul în care operează AXUL LUMII la întîlnirea cu palierele desfășurate între „microcosmos" și „macrocosmos". În principiu, AXUL LUMII străpunge un plan și ordonează (în jurul său) un spațiu bine definit limitat de HOTAR. Acest ansamblu este constituit din trei piese: AXUL LUMII, SPAȚIUL ORDONAT și HOTARUL. Dincolo de HOTAR se află HAOSUL. Elementele enumerate se regăsesc pe toate etajele.

Dispozitivul poate fi imaginat (pe un singur nivel) ca o tipsie străbătută prin mijloc de un fir. Firul este AXUL LUMII – cel

UBBIS We know books

care transportă sistemul de valori – iar tipsia este SPAȚIUL ORDONAT. Marginile tipsiei reprezintă HOTARUL dincolo de care se întinde HAOSUL. Suprafața SPAȚIULUI ORDONAT este locuită de o populație atașată unui sistem de valori indus de AXUL LUMII.

Pentru a înțelege ce înseamnă acest model, vom face un exercițiu, pornind de la familie: în acest palier SPAȚIUL ORDONAT poate fi imaginat ca o „tipsie", reprezentînd teritoriul ocupat de o familie; nu doar casa, ci toată ograda. Limita (marginea) „tipsiei" este gardul curții. Pe această „tipsie" se află familia; locul este străbătut de AXUL LUMII – cel care ordonează atît spațiul, cît și viețile oamenilor. Pe acest palier, de administrarea sistemului de valori se ocupă „capul familiei".

La nivelul comunității, modelul funcționează în același fel. „Tipsia" este cetatea închisă între ziduri, pe „tipsie" se află comunitatea (incorporînd toate familiile), iar AXUL LUMII trece prin lăcașul de cult al cărui slujitor este și păstrătorul sistemului de valori.

Așa cum un om are un corp biologic, în palierul său, corpul familiei este casa (plus acareturile), iar AXUL LUMII trece prin vatră. Spațiul ordonat se întinde pînă la limitele gospodăriei. Axele familiilor (caselor) se înmănunchează la atingrea palierului superior – palierul comunității. Aici, AXUL LUMII străbate „vatra așezării" și ordonează spațiul limitat de HOTAR. Axele așezărilor se înmănunchează, la rîndul lor, cînd este atins palierul superior – cel al unei „unități teritoriale".

Altfel spus, într-o schemă a unei societăți tradiționale, vom găsi indivizii grupați în niște „celule" numite familii; mai multe familii compuneau o „celulă" (mai mare) numită comunitate; la rîndul lor, comunitățile intrau în componența unei „celule" și mai mari – o unitate administrativă; urmau, eventual, celule tot mai mari. Prima limită a unei persoane era anvelopa celulei

familiei sale. Apropiată era și limita comunității. Și aici se cam oprea universul său și ceea ce-l interesa. Capul unei familii purta grija alor săi și îi reprezenta în cadrul comunității, urmărind (în primul rînd) interesele familiei. Dincolo de „pereții" comunității se petreceau evenimente care nu-l mai priveau direct; oricum, funcționa un lider (reprezentant) al grupului desemnat să vegheze, alături de alți conducători de comunități, la bunul mers al unor teritorii de altă anvergură.

Rezumînd, avem o suită de paliere; pe un palier sînt „tipsiile"-familii și din mijlocul fiecăreia pornește cîte un fir – AXUL LUMII. Deasupra acestui palier se află altul mobilat cu alte „tipsii" – cele ale comunităților. Firele venite de la nivelul de jos (cel al familiilor) se adună și pătrund ca unul prin mijlocul „tipsiei"-comunitate. Dar și pe acest palier sînt mai multe „tipsii", mai multe comunități. Firele care le străbat se ridică spre alt etaj unde se află „tipsia" care reprezintă o regiune. De fapt, direcția în care acționează AXUL LUMII este exact inversă față de cea descrisă; AXUL LUMII trece prin teritoriu și se ramifică pentru a străpunge cetățile; apoi se ramifică încă o dată și firele rezultate vor trece prin toate casele; putem continua cu o nouă ramificare, AXUL LUMII străbătînd fiecare încăpere.

Această structură arborescentă este ceea ce se numește „COPACUL CU RĂDĂCINILE ÎNFIPTE ÎN CER". Ansamblul este alcătuit dintr-o succesiune de planuri legate între ele prin fire, tot mai multe fire pe masură ce coborîm, fiind, de fapt, un singur fir – AXUL LUMII, „motorul imobil", nu doar purtătorul sistemului de valori și ordonatorul spațiului, ci și coordonatorul mișcării tuturor palierelor. Aceste planuri sînt etaje între macrocosmos și microcosmos. Un dispozitiv format, după geometria convențională, din lumi plate, fără să fie vorba despre simple planuri, adică despre lumi bidimensionale. Nici suprafețele lor nu sînt tocmai plate, existînd un relief simbolic al unei

IBDIS We know

geografii simbolice. În profunzime se găsesc straturi fără de care lumea nu ar fi completă.

Pentru a desluși modelul, să ne îndreptăm atenția asupra palierului lumii, nivelul unde se strîng toate neamurile de pe fața pămîntului. Cosmas Indicopleustes ne furnizează o geografie. Ca pe orice alt palier, și acesta este străbătut de AXUL LUMII – cel care ordonează un teritoriu limitat. Locul în care axul înțeapă planul lumii este marcat de un munte, așa cum în planul cetății întîlnirea este marcată de Biserică. După Cosmas, SPAȚIUL ORDONAT nu depășește (în termenii geografiei moderne) nordul Africii, nordul Europei, Orientul mijlociu și oceanul Atlantic. Dincolo de limite, pentru locuitorii arealului descris, se instalează HAOSUL. Unii s-au grăbit să spună că, pentru vremea lui, acestea erau limitele „lumii cunoscute". Dar Cosmas fusese călător în Indii, după cum spune și numele său (Indicopleustes). Deci cunoștea alte ținuturi; doar că ele nu făceau parte din SPAȚUL ORDONAT, acolo nu mai funcționa ordinea impusă de AXUL LUMII. Pentru el, acela era HAOSUL, era dincolo de „capătul pămîntului".

Într-un fel, teama navigatorilor că se vor prăbuși peste marginea pămîntului era întemeiată, căci pășind peste aceste hotare se petrecea (totuși) o cădere din SPAȚIUL ORDONAT și se pierdea protecția AXULUI LUMII. Omul modern nu a lucrat cu instrumentele geometriei simbolice atunci cînd a ridiculizat asemenea spaime. El le-a privit doar prin prisma unui concret superficial.

Un palier al COPACULUI CU RĂDĂCINILE ÎNFIPTE ÎN CER nu este o coală, nu are doar o simplă suprafață, fie ea și cutată; există și grosimi și o topografie – cea dantescă – descrisă de Borges: „(...) în centru se află un munte antipod al Sionului, muntele purgatoriului. (...) Sub muntele Sion, dar cu mult mai lat, se deschide spre centrul pămîntului un con inversat, Infernul, împărțit în cercuri descrescătoare, aidoma treptelor unui amfiteatru. Cercurile sînt

nouă la număr și topografia lor e pustiitoare și atroce; primele cinci alcătuiesc Infernul Superior, ultimele patru – Infernul Inferior (...). Înăuntru se află morminte, fîntîni, prăpăstii, mlaștini și nisipuri mișcătoare; în vîrful conului stă Lucifer." (J.L. BORGES, Eseuri, Editura Polirom, 2006, p. 337).

Dante sesizează neconcordanțele dintre astronomia ptolemeică și geometria simbolică la care face apel pentru a-și descrie Infernul. Și pentru a obține un rezultat plauzibil (din punct de vedere științific) recurge la un artificiu, aducînd în scenă un ocean austral: „(...) în centrul emisferei boreale (care este îngăduită oamenilor) se află muntele Sion (...). Emisfera australă este formată din apă, nu din pămînt, și a fost interzisă oamenilor." (J. L. BORGES, Eseuri, Editura Polirom, 2006, p. 337). Astfel, sub SPAȚIUL ORDONAT se află Infernul, ca în orice model al „pămîntului plat", iar oceanul se rotunjește dincolo de „lumea îngăduită oamenilor" pentru a completa o sferă acceptabilă și de astronomia ptolemeică. Versiunea în straturi își menține în ambele lumi (cea terestră și cea subterană) reperele „sus" și „jos" punînd în acord geometria comună cu geometria simbolică. Pe acel ocean neumblat și inutil nu există repere; fiind HAOS, este un spațiu lipsit de direcții, lipsit de măsuri. Pentru a vedea că direcțiile se păstrează și în lumea subterană, Dante ne spune că Infernul este ca un con cu vîrful în jos. Lumea înfățișată funcționează doar după geometria simbolică, dar trebuie să aibă o aparență pasabilă.

Toate aceste artificii au fost necesare deoarece AXUL trebuie să străbată toate straturile LUMII: cel uranian, cel terestru, cel aerian, cel celest. Dacă pămîntul este plat, atunci AXUL le parcurge firesc, venind dinspre celest și punîndu-și talpa în stratul uranian. În schimb, dacă încercăm să configurăm acest dispozitiv slujindu-ne de geometria comună și să introducem în el un pămînt rotund (conform adevărului științific), atunci vergeaua care este AXUL LUMII, va coborî dinspre cer, va intra în glob prin lumea

LIBRIS We know books

terestră și va ieși, la antipozi, tot în lumea terestră, avansînd frenetic... iar spre cer. În acest caz, unde s-ar afla talpa axului? Unde s-ar afla talpa CRUCII? Tot în cer? Nu se poate. AXUL ar fi o buclă? Lumea uraniană ar deveni un tronson de-a lungul AXULUI. Cu o asemenea geometrie nu se poate lucra; este evident că geometria comună nu este utilă înțelegerii modelului; doar geometria simbolică poate pune lucrurile în regulă. Este foarte posibil să nu reușim, folosindu-ne de geometria simbolică, să construim o mașinărie și să o punem în mișcare, dar, cu siguranță, folosind geometria simbolică putem înțelege alcătuirea lumii și felul în care ea merge.

Privind din acest unghi, „pământul plat" are 3 dimensiuni, iar „pământul rotund" dispune doar de două. A treia dimensiune, în geometria simbolică, este cea transcendentală, de care modelul „pământului rotund" nu beneficiază. „Pământul plat" are profunzime, are „verticală"; „pământul rotund" are doar două dimensiuni și, mai rău, în orice direcție te-ai îndrepta tot acolo ajungi. Pământul rotund nu duce nicăieri.

Din păcate, cuvîntul „plat" a căpătat și sensuri nedrepte; chiar și DICȚIONARUL DE SINONIME îi dă înțeles de „neted", fiind asociat și cu „searbăd", „fad", „insipid", „inexpresiv", „monoton", „plictisitor". Dar „pământul plat" nu trebuie să primească asemenea adjective; e doar o festă jucată de cuvînt. „Pământul plat" nu e lipsit de relief, doar că măsurile lui nu sînt etalonabile mecanic. Neted, cu adevărat neted, este doar HAOSUL.

„COPACUL CU RĂDĂCINILE ÎNFIPTE ÎN CER" este o construcție care se dezvoltă în mult mai multe dimensiuni decît un corp descris de geometria comună, dimensiunea transcendentală nefiind prinsă în formule. Geometria simbolică este una a polidimensiunilor, iar spațiul în care se desfășoară este cel al adevărului.

Impunerea „pământului rotund" nu reprezintă o victorie a adevărului și debutul lumii „raționale", ci marchează îndepărtarea

GEOMETRIA SIMBOLICĂ

„Iisus nu a folosit niciodată argumente; forma firească a gîndirii lui era metafora."

Jorge Luis BORGES

Unul dintre necazurile traiului în cosmos este lipsa gravitației. Și nu numai din cauza ostenitorului „înot" permanent la care este obligat omul și a pierderii reperelor obișnuite, ci și, spun doctorii din considerente medicale; bietul organism este „proiectat" să funcționeze în cu totul alte condiții, iar noul mediu îl dă serios peste cap (nu numai la propriu). „Savanții" au găsit repede o posibilă rezolvare a problemei; nu ne referim aici la „gravitația artificială" generată doar în filmele S.F. cu ajutorul unor aparate misterioase, ci la un dispozitiv simplu care se bazează pe forța centrifugă: ne putem imagina un cilindru (cu un diametru respectabil) care, învîrtindu-se constant cu o viteză bine stabilită, oferă ocupanților săi dorita gravitație. Ca un tambur dintr-o mașină de spălat, dar la o scară enormă.

Pentru o „colonie cosmică" construirea unui cilindru uriaș ar necesita o tehnologie complicată. Este suficientă, pentru scopurile propuse, asamblarea unui tor (ca o anvelopă de roată). Cînd corpul se rotește, oamenii pot circula pășind pe circumferința torului, avînd capul îndreptat spre centrul virtual al volumului. Dacă torul ar fi

LIBRIS We know books

transparent, un om, privind în sus, și-ar vedea colegii de expediție atîrnînd cu scăfîrlia în jos.

Viața din acest habitaclu cosmic nu ar avea de suferit de pe urma geometriei neobișnuite. Dar, pe de altă parte, ar apărea dezorientarea. Un membru al echipajului ar avea dificultăți în indicarea vecinătăților. În ce direcție ar arăta că este plasat cosmosul ? În sus ? Nu. În sus sînt colegii lui. O problemă similară se ivește și în cazul clădirilor înalte. Formula „Cel de sus" nu mai poate fi folosită în „blocurile de locuințe" fără o strîngere de inimă. „Cel de sus" era, în fond, locatarul apartamentului plasat deasupra. Și locuitorul unei nave spațiale în formă de tor, invocînd Divinitatea, ar ridica ochii în sus, adică, din punctul lui de vedere, spre niște oameni care stau aninați ca liliecii. Mai aproape de adevărul geometric, în această situație ar trebui ca privirea să-i fie îndreptată în jos. Greu de crezut că ar comite cineva un asemenea gest. În aceste condiții, ce înseamnă „SUS" și „JOS" ?

În așezările mici (și mai conservatoare), cînd cineva indică direcția deplasării, spune că a pornit-o „în sus" sau „în jos"; se pot auzi deseori formule ca „merg în jos" sau „merg în sus", asta neînsemnînd că urmează să urce sau să coboare o formă de relief. În cazul localităților plasate pe un teren vălurit, se poate întîmpla ca direcția anunțată să nu coincidă cu realitatea geometrică și omul umblă „în sus" luînd-o la vale sau merge „în jos" urcînd un povîrniș. În așezările de cîmpie, direcțiile „în sus" și „în jos" par întotdeauna curioase. Locuitorul lasă impresia că destinația se află la o cotă mai înaltă sau mai joasă față de cea la care se află atunci cînd vorbește. De fapt, el spune că merge „spre centru" sau „spre margine", ajutîndu-se de o altă geometrie: GEOMETRIA SIMBOLICĂ.

Se vede clar în aceste exemple că geometria comună nu este totdeauna în acord cu reperele simbolice ale unui individ. O astfel

de adevărul fundamental, prin evitarea gîndirii simbolice. Gîndirea simbolică, atașată transcendentalului, oferă accesul la o înțelegere completă, în timp ce gîndirea rațională a umplut lumea de obiecte pasămite utile, pînă cînd mormanele de lucruri s-au înălțat ca niște baricade între oameni.

Multe dintre înlănțuirile stabilite în lumea noastră nu pot fi înțelese în afara geometriei simbolice; folosind alte instrumente, întreaga structură riscă să se prăbușească într-o confuzie mocirloasă.

*

Să ne întoarcem pe palierul familiei. Ea își ocupă propriul SPAȚIU ORDONAT de AXUL LUMII, întinzîndu-se pînă în gardul bătăturii. Dincolo de acest hotar se întinde HAOSUL. Carevasăzică, vecinii sînt plasați în HAOS (în viziunea acelei familii). Greu de acceptat. Dar nu putem „corecta politic" situația fără a risca derapajul în confuzie. Este normal ca față de SPAȚIUL ORDONAT al unei familii, vecinii să se afle în HAOS, căci nu sînt guvernați de exact același sistem de valori. Sigur, și prin casa vecinului trece AXUL LUMII, și acolo funcționează reguli asemănătoare, dar nuanțele fac diferența. Aici nu încap griurile; aici nu există o toleranță la griuri; este ca într-un sistem binar, lucrînd doar cu 1 și 0: sistemul de valori este valabil doar cînd e identic cu cel de referință (și asta se poate întîmpla doar într-un clan); dacă e diferit, nu e validabil. Și totuși familiile nu se războiesc între ele; mai mult, colaborează admirabil în cadrul cetății. Bineînțeles. Dar acțiunea se petrece, deja, pe un alt plan – planul comunității. În palierul cetății se întîlnesc toate firele AXULUI LUMII care trec prin familii (case). Acolo, sistemul de valori al cetății este numitorul comun al tuturor sistemelor de valori ale caselor. Acel ceva comun oricărei case îi unește pe oameni la nivelul colectivității. Dar la nivelul familiilor diferențele

LIBRIS We know books

sînt importante și fac ca pentru fiecare casă ordinea să se încheie la gard și toate celelalte să se plaseze în HAOS.

Cum arătam mai sus, casele (și familiile dintr-însele) se întîlnesc în planul cetății (și al comunității dintr-însa) și își respectă particularitățile. Diferențele sînt, mai degrabă, motiv de admirație decît de vrăjmășie, deși, aparent paradoxal, tocmai acesta este pretextul izbucnirii conflictelor. Cu o dulce naivitate, modernii ne cheamă la „blîndețe politică", nepricepînd că, de fapt, ei provoacă mărirea ariei diferențelor dintre entități (persoane sau familii) prin încurajarea individualismului. Nu este nimic rău să existe diferențe între familii; și nici nu pot fi anulate, cum nici deosebirile dintre indivizi nu pot fi eliminate. Bine este ca aria comună a sistemelor de valori să fie cît mai mare, adică aria valorilor prezentă în planul comunităților și care permite familiilor să-și recunoască apartenența la aceeași lume. Or, pentru a preveni disfuncțiile, aria valorilor comune trebuie protejată și (dacă este posibil) lărgită. Simpla chemare la „toleranță" nu face minuni. Atunci cînd suprafața comună a sistemelor de valori se diminuează sau, ca în lumea modernă, tinde să atingă dimensiuni strict funcționale, nu mai rămîn decît indivizi răzleți.

Valorile comune constituie doaga cetății, ținînd oamenii împreună într-un loc. „Mobilitatea" contemporană, fluturată ca o calitate, nu-i decît semn că ariile (sistemelor de valori) comune oamenilor s-au micșorat alarmant, iar ei se pot desprinde lesne dintr-un loc, pentru a se plasa, la fel de lejer, în oricare altul. Cu siguranță, poate fi vorba și despre o patologie individuală, existînd indivizi nelegați de nimeni și de nimic; lor le este indiferent unde se așază (sau dacă se așază vreodată), atîta timp cît sînt satisfăcute alte criterii. În mod normal, acestea ar fi accidente.

Sistemul de valori nu este un produs de laborator și nici nu poate fi impus. Cartierele de blocuri vorbesc despre asta. Construcțiile și apartamentele lor uniforme mimau acea arie

comună a valorilor, dar, intrînd în ele, acolo unde omul scăpa de sub supraveghere, felul utilizării acestor „unități locative" dovedea lipsa crasă a valorilor comune între vecini. Lipseau regulile ordonatoare.

Casele unei comunități reale au toate un miez comun (ușor de recunoscut) îmbrăcat în multe feluri. Diferențele dintre case însemnau și diferențele dintre familii. Tocmai particularitățile dau culoare comunității, atîta timp cît sînt versiuni ale aceluiași fel de viață. Casa reprezintă familia, este imaginea ei, scoțînd în evidență exact acele detalii care o deosebesc de celelalte. Vizitatorilor le este prezentat specificul familiei, prin imagine și prin tot ce se petrece acolo. În lumea modernă, (pînă și) reprezentativitatea a alunecat din casă. A apărut reprezentativitatea de circumstanță, obținută cu ajutorul unei scenografii de împrumut. Dacă cineva dorește să epateze, va face o invitație la un restaurant luxos, se va îmbrăca într-o ținută scumpă și va descăleca dintr-o „limuzină" uriașă; din aceste elemente își va confecționa impresia pe care vrea s-o lase, livrînd-o ca imagine reprezentativă. Și ce dacă toată recuzita e închiriată cu ora ? Cu alte persoane se poate lua masa și în fața unei rulote. Pe parcursul unei zile, oricine poate oferi oricîte pseudo-imagini ale sale dorește.

Nu mai există o casă cu o „galerie a strămoșilor" ca o chezășie a onorabilității familiei, nu mai există semne subtile care să vorbească despre istoria ei; (de cele mai multe ori) nu mai există nici măcar un album cu poze. Acum, se pot închiria identități. Individul nu mai are nevoie de familie și de istoria ei. El este ceea ce vrea să pară într-un anumit moment. Prin „externalizarea" reprezentativității, se cultivă înșelătoria, într-o vreme în care ipocrizia este sportul care trece drept politețe.

În așezările mici toată lumea se știe cu toată lumea. Și nu oricum. Un individ este cunoscut cu toată povestea lui și a familiei sale. Un om este știut pe de-a întregul; și nici o mască nu poate